

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР НА ЖИТОМИРСЬКІЙ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1941 РОКУ

Одним із пріоритетних напрямків у діяльності обох фракцій ОУН на території Житомирської області в другій половині 1941 р. стала освітньо-культурна сфера. Окремий інтерес українських націоналістів викликало театральне мистецтво. Для ОУН театр у перший період нацистської окупації слугував ще одним ідеологічним підґрунтям відродження національних традицій українського народу. Тому, вже згодом начальник УШПР Тимофій Строкач у відповідній записці характеризував репертуар українського театру як одну з форм націоналістичної пропаганди [1, с. 342–353]. Інше партизанське донесення також вказувало, що всі п'єси, які ставляться в українських театрах, перероблені в українському націоналістичному дусі [52, арк. 32].

У Житомирі міський український театр був створений 24 чи 25 липня 1941 р. [22; 23], спочатку у складі лише 12 співробітників, з яких згодом сформували театральну трупу й хорову капелу. Його першим керівником був Платон Іванович Семерда, якого за антинімецькі настрої влітку 1942 р. разом із родиною стратили німецькі карателі. Хоровою капелою керував Іван Іванович Чаус [26, арк. 20].

На театр у Житомирі частковий вплив тимчасово поширила ОУН(М). Установлено, що Дмитро Маслій (редактор газет “Перемога” і “Голос Волині”, один з очільників відділу пропаганди обласного проводу ОУН(М) – авт.) мав часті зустрічі з тодішніми акторами театру Петром Борисовським, Петром Бойком, Якимом Коваленком, Іллею Клепаченком та Л. Ковальським. Ці працівники театру, за свідченнями очевидців, становили так звану групу “самостійників” [24, арк. 18 зв.] Дирекція театру навіть видала усне розпорядження, щоб трудовий колектив розмовляв тільки українською мовою [25, арк. 22, 40 зв. – 41 зв., 51].

Про український національний характер Житомирського театру промовисто свідчить його репертуар. Він складався лише з народно-побутових спектаклів українських авторів ще XIX ст. Так, першу виставу Житомирського міського українського театру 1941 р. – оперета Івана Котляревського “Наталка Полтавка” – ставили 9, 10, 23, 31 серпня, 21 вересня, 11, 12 жовтня [2; 44; 46; 47; 48; 43; 4], комічну оперу Семена Гулака-Артемівського “Запорожець за Дунаєм” – 17, 24, 30 серпня, 28 вересня, 13 листопада, 7, 14, 26 грудня 1941 р. [45; 46; 47; 51; 10; 15; 17; 20], п'єсу “Майська ніч” Миколи Гоголя – 27, 29, 30 листопада, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 14 грудня 1941 р. [13; 14; 15; 16; 17]. Найпопулярнішим автором у репертуарі житомирського театру був Михайло Старицький. З його творчого доробку виконували дві п'єси: “Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці” – 6, 7, 13, 14, 20, 21 вересня, 28, 30 жовтня, 1, 2, 8, 9 листопада, 27, 28, 31 грудня 1941 р. [48; 49; 50; 7; 8; 9; 20; 21] і “Циганка Аза” – 14, 16, 18, 19, 21, 23, 25, 26 жовтня, 18, 20, 22, 23 листопада, 16, 18, 20, 21 грудня 1941 р. [5; 6; 11; 12; 18; 19].

Вистави та естрадні концерти в серпні – вересні 1941 р., як правило, відбувалися щосуботи й щонеділі, а починаючи з жовтня – і в інші дні тижня. У вихідні дні глядачами театру були представники німецьких окупаційних структур, військовослужбовці вермахту та працівники української адміністрації. Нерідко траплялися випадки, коли актори театру виїжджали з виставами й концертами в німецькі військові частини, шпиталі міста й району. За це вони кожен місяць отримували продуктові пайки. Для цивільного населення відбувалися окремі

сеанси або ж здійснювалася постановка п'єс у будні дні тижня. Квитки на п'єси коштували від 3 до 15 карбованців [44].

Театр у Бердичеві був відкритий протягом 23–24 серпня 1941 р. Про знаковість заходу свідчить те, що на ньому були присутні тодішній секретар Бердичівського міськуправління Володимир Семенюк і голова Житомирського обласного управління Олександр Яценюк. На відкритті театральний хор під орудою Шиманівського виконав пісню “Ще не вмерла Україна” і низку народних творів. Режисером театру став П. Буйко. Першими виставами Бердичівського міського українського театру були жарт на одну дію Дмитренка “Кум-мірошник або сатана в бочці” та п'єса Степана Васильченка “На першій гулі” [27].

Репертуар Бердичівського міського українського театру, як і всіх українських театрів у період нацистської окупації, складався з вистав українських авторів. Уже 31 серпня 1941 р. у театрі відбулася постановка п'єси Тараса Шевченка “Назар Стодоля” [28], її ставили також і 25, 26, 27, 28 грудня 1941 р. [42]. Згодом сам Бердичівський театр став називатися на честь Т. Г. Шевченка. 11, 12 вересня, 30, 31 жовтня 1941 р. проходили пісенні й танцювальні концерти артистів театру та постановка жарту “Кум-мірошник або сатана в бочці” [29; 35], 13, 14, 20 вересня 8 жовтня 1941 р., ставили оперету І. Котляревського “Наталка Полтавка” [30; 31; 33], 18, 19 жовтня і 4, 5 грудня 1941 р. – п'єсу Івана Карпенко-Карого “Лиха іскра” [34; 2], 2, 9, 20, 21 листопада 1941 р. – виставу Марка Кропивницького “Невольник” [35; 36; 37], 5 жовтня, 6 і 7 грудня його ж жарт – “Пошились у дурні” [38; 41], 27, 28, 29, 30 листопада 1941 р. ставили драму Бориса Грінченка “Степовий гість” [38], 19, 20, 21 грудня 1941 р. демонструвалася комедія М. Старицького “За двома зайцями” [40].

Як можна переконатися з наведеного вище, репертуар Бердичівського міського театру в другій половині 1941 р. був навіть дещо різноманітнішими, ніж театру у Житомирі. Проте, напевно, змістове та ідеологічне навантаження пропонованих глядачам вистав їх не задовольняло. Цим насамперед за все і пояснюється критика Бердичівського міського українського театру за неактуальний репертуар, яка надрукована в 12-му числі газети “Нова Доба” [32].

13 листопада 1941 р. у Бердичеві розпочав роботу й районний український театр. Першою його виставою була п'єса І. Карпенко-Карого “Безталанна” [36]. Цей театр був покликаний обслуговувати сільське українське населення та німецькі військові частини, розташовані в Бердичівському районі. Районний театр восени 1941 р. був створений також в Андрушівці і здійснював постановку п'єс “Мартин Боруля” та “Сава Чалий” [39; 3].

Активно переймалася відновленням закладів культурної сфери міська влада Коростишева, яка перебувала під впливом ОУН(Б). Коростишівський театр ім. Т. Г. Шевченка, директором якого став В. Паламарчук, а художніми керівниками – М. Орлик і Б. Шишкін, розпочав свою роботу на початку листопада 1941 р. виставою “Назар Стодоля”. Його колектив був об'єдний у театральну трупу й хорову капелу [9]. Менш ніж за рік своєї роботи цей театр здійснив постановку 9 п'єс (серед них “Зачароване коло”, “Дай серцю волю” та ін.) і 9 концертів [3].

Українські театри протягом другої половини 1941 р. виникли в багатьох інших містах і селищах Житомирської області. А театральні та музично-хорові гуртки, які були покликані хоч якось урізноманітнювати окупаційний побут українського селянства, постали практично у всіх великих селах. Їхньою основною ознакою стало виконання постановок народно-побутового жанру, які певним чином сприяли відродженню національних традицій українського народу.

Література:

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 : Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Кн. 2. / Іван Білас. – К. : Либідь – Військо України, 1994. – 688 с.
2. Волинь (Рівне). – 1941. – 26 жовтня.
3. Волинь (Рівне). – 1942. – 3 травня.
4. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 12 жовтня.
5. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 16 жовтня.
6. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 19 жовтня.
7. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 26 жовтня.
8. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 30 жовтня.
9. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 6 листопада.
10. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 13 листопада.
11. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 16 листопада.
12. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 20 листопада.
13. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 27 листопада.
14. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 30 листопада.
15. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 4 грудня.
16. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 7 грудня.
17. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 11 грудня.
18. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 14 грудня.
19. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 17 грудня.
20. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 24 грудня.
21. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 27 грудня.
22. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 9 липня.
23. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 28 липня.
24. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.), ф. Р-5013, оп. 2, спр. 22994, 359 арк.
25. Держархів Житомирської обл., ф. Р-5013, оп. 2, спр. 22996, 135 арк.
26. Держархів Житомирської обл., ф. Р-5013, оп. 2, спр. 23394, 104 арк.
27. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 27 серпня.
28. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 3 вересня.
29. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 9 вересня.
30. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 11 вересня.
31. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 19 вересня.
32. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 28 вересня.
33. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 7 жовтня.
34. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 17 жовтня.
35. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 2 листопада.
36. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 9 листопада.
37. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 16 листопада.
38. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 28 листопада.
39. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 30 листопада.
40. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 19 грудня.
41. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 21 грудня.
42. Нова Доба (Бердичів). – 1941. – 23 грудня.
43. Перемога (Житомир). – 1941. – 9 жовтня.
44. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 7 серпня.
45. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 17 серпня.
46. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 21 серпня.
47. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 28 серпня.
48. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 4 вересня.
49. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 11 вересня.

50. *Українське Слово (Житомир)*. – 1941. – 18 вересня.
51. *Українське Слово (Житомир)*. – 1941. – 28 вересня.
52. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України)*, ф. 1, оп. 22, спр. 76, 68 арк.